

137/3. N4223.

13

სახელმწიფო ფურცელი

სუკათეზიანი ჟამათი

გაზეთის № 49

ღამათების № 9

გვირგვინი, 27 ივლისი 1914 წ.

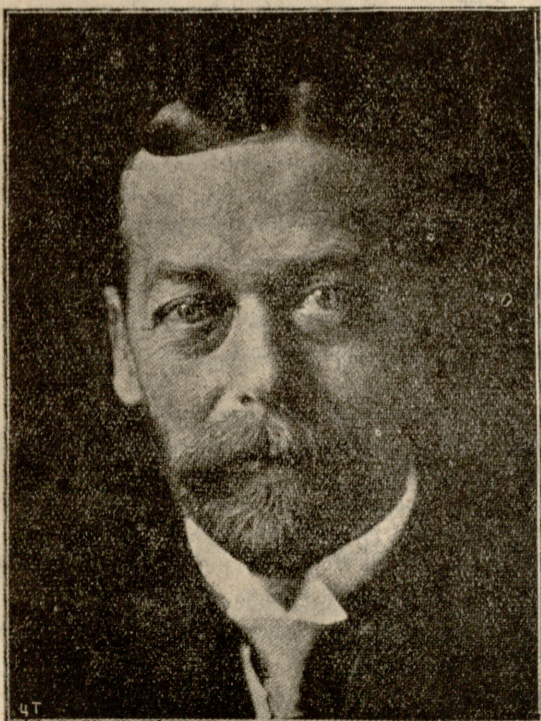

რუსეთის მეფე ნიკოლოზ მეორე.

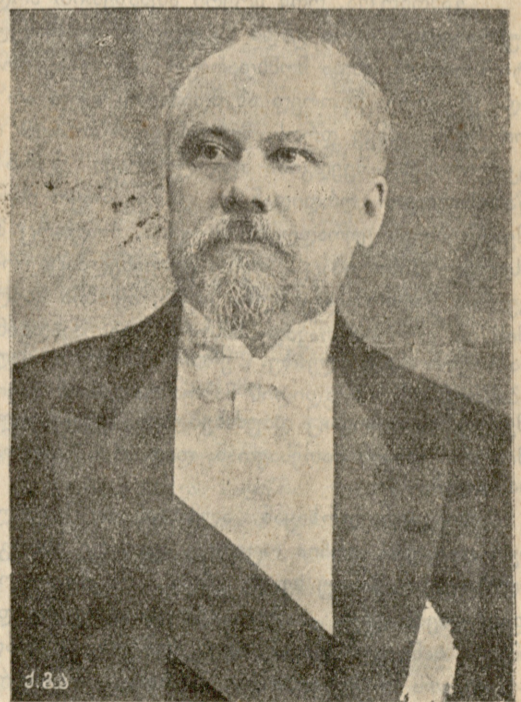
137/3

107/49

N4223

ოსმალის მეფე გიორგი.

საფრანგეთის პრეზიდენტი პუანკარე.

მოქალაქე

ისტორიული მოთხრობა.

(იხ. სურათებიანი დამატება № 81)

III

7 მაისი 1854 წლისა შავი ხაზით აღსანიშნავია ოდიშის, მე-XIX საუკუნის ისტორიაში. სწორედ ამ დღეს გავარდა ინგლისელების თოფი ყულევში. ინგლისელებმა დაუმანეს თუჯა შეუარაღებულ მოქალაქეებს და შიშის ხარი დასცეს... მალე, ამის შედეგად, ყულევში ამოვიდა თათრის ჯარი და იქ მოიკალათა. ამავე დროს, აფხაზეთში თავი ამოჰყო თათრის ფაშამ-საფერ-ბეიმ თავისი ჯარით, რომელსაც მალე მიემხრნენ ჯიქები და სხვა მთიულები... ამ დროს, ოდიშის მმართველი, დედოფალი ეკატერინე ცხრა თვის ქვრივი იყო და იმ დროებით ზუგდიდის სასახლეში იმყოფებოდა, მაგრამ რა-კი ორის მხრით მას მტერი მიადგა და თითოაჲც მზად არ იყო გამკლავებოდა, ზუგდიდში მისი დარჩენა შეუძლებელი იყო; ამის გამო გაეჩქარა საზღვრულ სასახლეში—გორდში. ოდიში ობლად დარჩა. ამ დროს მას სამი ბატონი ჰყავდა: თავისი—დედოფალი, რუსი და თათარი, მაგრამ არ იცოდა კი, ვისთვის ეჩვენებინა პირი და ვისთვის ზურგი... სამი თვის შემდეგ, ოდიშში, რუსის ჯარის სარდლად, დაინიშნა თავადი ივანე ბაგრატიონ-მუხრანელი, მაგრამ რა უნდა ექნა მას იმ ერთი მუქა ჯარით, რომელსაც ის გასარდლეს, იმ სიფართე ასპარეზზე, რომელიც მას წინ ედო? წინ და წინვე შედგენილის გეგმით მუხრანელი მოელოდა მტერთან შეტაკებას დასავლეთით—შავი ზღვის პირად, სამხრეთით—მდინარე სუფსასთან და ჩრდილოეთით—მდ. ენგურზე. თუ არა სამივე ადგილზე ერთად, ერთ-ერთ მათგანზე მაინც უნდა მომხდარიყო გადამწყვეტი ბრძოლა. ამ, ერთი-მეორეზე დაშორებულ ადგილებს ჯარიც დიდი უნდოდა; მიუხედავად ამისა, სარდლის განკარგულებაში იმყოფებოდა, ჭირს გადაჩენილი, სულ რაღაც 8,700 მეთოფური, 1) მაგრამ სარდალი იმედს მაინც არა ჰკარგავდა. მას დაპირებული ჰქონდა კავკასიაში მეფის მოადგილის, გენერალი მურავიოვისაგან, რომ დაჩქარებით საკმაო ჯარს მიაშველებდა. ამის გამო, მუხრანელი არა ჩქარობდა იერიშის მიტანას, არამედ, სურდა დრო მოეგო, სანამ ახალი ძალა არ მოუვიდოდა... როცა საქმე გაჭირდა, მუხრანელმა ახალი ჯარი მოითხოვა, მაგრამ მურავიოვისაგან უარი მიიღო: „ჩვენ ყარსს მივადგეთ და რაც ძალა მყვანდა იქ გავგზავნეთ“, — შემოუთვალა მან უმწე მდგომარეობაში ჩავარდნილ სარდალს. მეტი ღონე არ იყო, რაც ძალა ჰქონდა, მითი უნდა გამკლავებოდა სარდალი მტერს, მაგრამ ამავე დროს დამწვარებულ მდულარე გადაეხა ოდიშს: აფხაზეთით მოადგა ომერ-ფაშას შტაბის უფროსი, ფერხად-ფაშა დიდძალის ჯარით და ბათუმშიაც თავი ამოყო თათრის სხვა ჯარმაც, მაგრამ, ეს უკანასკნელი, მალე გააბრუნეს სოხუმში, მათ შეუერთდა თვით ომერ-ფაშაც აუარებელი ჯარით და მთელი ამ ძალით მოადგა ოდიშს.

გამორიკვა, რომ მტერი აფხაზეთით მოდიოდა და მაშასადამე, მუხრანელიც იქით უნდა წასულიყო. მუხრანელის აზრით, გადამწყვეტი ბრძოლა უნდა მომხდარიყო სამურხაყანო—ოდიშის საზღვარზე, მდ. ენგურზე. სწორედ ამ მდინარის აქით არ უნდა გამოეშვა თათარი რუსს. ამავე დროს, მუხრანელმა სთხოვა ოდიშის დედოფალს—ეკატერინეს—შეედგინა ადგილობრივი ჯარი (მილიცია), თითონაც წამოსულიყო გორდიდან და დამდგარიყო ისეთს ადგილს, საიდანაც შესძლებოდა ყურადღება მიექცია, როგორც მილიციისთვის, ისე ომის მსვლელობისთვისაც... თვით მუხრანელმაც, როგორც წარჩინებულის გვარის წარმომადგენელმა კაცმა, იქონია გავლენა იმერეთის, ოდიშის და გურიის თავად-აზნაურობაზე, შეადგინა მილიცია და დააყენა საჭირო ადგილებზე. ერთი ნაწილი მილიციისა დააყენა სოფ. აბასთუმანში (ზუგდიდის მახრავია), რომ საჭიროების დროს იქ მიშველებოდა, სადაც დაუძახებდნენ. დედოფალი კი დაბინავდა ქვაშიხორს, თავის ნათესავთან, დადიანის ასულის მენიკი შერვაშიძის სასახლეში.

თავადი მურხაყან აღმასხანიას სასახლეშიც დიდი მზადება იყო. თავადს აერჩია ოციოდე მეომარი ახალგაზდა და მათის თანხლებით, დღეს თუ ხვალ, უნდა ჩარიცხულიყო მილიციაში. ახალგაზდები იძებნიდნენ სანდო ცხენებს, ფერავდნენ თოფს, დამბაჩას, ხმალს, ხანჯალს და ამზადებდნენ ტყვია-წამალს. მოწყენა თითქმის არც ერთს არ ეტყობოდა, მაგრამ, განსაკუთრებით, ტოკავდა ერთი ახალგაზდას გული, ისიც მაშინ, როცა ყოველივე მზად იყო და უნდა გასდგომოდნენ გზას. სახე მხესავით უბრწყინავდა, ტურნებზე ღი-

1) რუსის მთავარი ჯარი დაბანაკებული იყო მდ. ტხურის პირად, სადაც წინა-ზამთრით ჩაერია ჭირი (ტიფი) და მუსრი გაავლო. ახლაც რომ იკითხოთ სოფ. სორტაში (სადაც ჯარი იდგა), გეტყვიან: „ეს „ნალანგერი“ (ასე ეძახიან იმ ადგილას, სადაც ჯარი იყო დაბანაკებული) სულ რუსის სალდათებით არის გავსებული“.

მილი უთამაშებდა, მოუსვენრად ადგილიდან ადგილზე გადახტოდა-გადმოხტოდა. მეტის-მეტად ჰშვენიდა მხარზე თოფი, წელზე ხმალი, დაძაბა და ხანჯალი; ეს იყო დავითი გიდელია; მას ომში მოუხაროდა.

გამობძანდა მურხაყანიც. შეაკვებეს ცხენი და მოწიწებით შესვეს; მერე თითონაც მოახტნენ ცხენებს და უკან გაჰყვენ. დაღამებულ იყო. როცა აბასთუმანს ჩავიდნენ და ადგილობრივ ჯარს შეუერთდნენ.

კარგა ხანს იდგა ჩვენი ჯარი ერთსა და იმავე ადგილზე უმოქმედოთ, რაც გულს უწუხებდა დავითს. ის მოელოდა, რომ ჩასვლი-სათანავე ხელჩართულ ომში ჩაეშვებოდა, მაგრამ მოლოდანი გაუცრუდა. გარდა ამისა, მას ისიც კი აწუხებდა, რომ ჩვენს ჯარს სრული უზრუნველობა ეტყობოდა.

— „ეს რა ამბავია? სიმამაცით ნაქებ მეგრელებს აქ თავი მიზა მოუყრა, რომ იმასხრონ, იცინონ, იმლოონ და შექცევით იყონ! აქ არც მზადებაა, არც გავონება, არც მორიდება და აღარც უფროს-უნცროსობა! თითოეული თავადი თავის რამდენიმე მხლებლებს უფსობს: ესაა და ეს!.. ასე იყო კი არა, სორტა ჭალაში ერთი რუსი რომ წინ დადგებოდა, მთელ ჯარს გინდ წალმა აბტუნებდა და გინდ უყულმა! აქ არც თავია და არც ბოლოო“. — ფიქრობდა დავითი და თახ იმედიც ეკარგებოდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ, დავითი ერთს აზნაურს დაუხლოვდა, რომელსაც მალა ეჭირა თავი და თვით თავადებიც პატივით ეპყრობოდნენ.

— ე რა ამბავია? — რომ ამდონი მეომარი აქ მაყრებივით შექცევით არიან და ომისთვის მზადება არ ეტყობათო?

— სულელი! — უპასუხა აზნაურმა, — ჩვენ აქ მიათქია კარ მოვსულვართ, რომ ვინმეს თავი შევაკლათ!.. რუსს და თათარს დღეს ოდიშზე ცალკობა მოსვლია. რუსი მოიგებს, თუ თათარი, იმედი ნუ გაქ, რომ შენ ვინმემ გაგიყოს მისი სისხლით მოგებულნი!.. იცოცხლე, რომ მეგრელი მამაცი იყოს და მეომრადაც ვარგოდეს, მარა დღეს ამის დრო არაა... ვისთვის, რისთვის უნდა გამოვიდოთ თავი მეცამეტე გოჭივით? ხომ გავიგონია, „მეგრელს მისი ხარჯით...“ ჰო და ჩვენც ქუთი ვიყავით! განა ის არ გვეყოფა, რომ ჩვენი მამული დღეს ორი ძლიერი ჯარის საჯიროთთაა გამხდარი და ორივესგან უწყალოდ ითვლება? არა შვილო! ფხიზელი აზრი მეგრელს არავიზე ნაკლები არა აქვს, მაგრამ ხო გავიგონია: — „დათვი მეგრეის, ბაბა დაუძახეო“. რუსიც ძლიერია და თათარიც, ისინი ერთმანეთს პასუხს გასცემენ; ჩვენ რისთვის გვეძახიან? თუ გვეძახიან, მოვსულვართ, ვდგევართ აგერ და უყურებთ; თუ რუსმა გეიმარჯვა, ვეტყვით, რომ ჩვენც გვერდით გიდგეთ; თუ თათარი სძლევს, ვეტყვით, რუსის ხაზრით გამივედით, თორემ თოფს როგორ ვეპროდითო! ასეა თუ ისეა, ოდიშის საქმე დღეს გარდაწყვეტილია! თათარი იქნება, თუ რუსი, სულ ერთია, ერთი და ერთი გოუბატონდება და ჩვენ, რომ თავი მიზა დავიხოცოთ, რომ ვიღაც გარამთიელი გვეიბატონოთ, მით ჩვენს სირვევებს დევმტყიცებთ! — დაუმატა აზნაურმა და ამყად გადახედა დავითს, თითქმის ამით ანიშნაო: — „კიდევ ვერ მიხვდი, სულელი თავო, რა აზრი ტრიალებს ჩვენს ჯარშიო?“

მართალია, ჩვენს ჯარში ბევრი იყო სულით და გულით მომხრე რუსისა და თათრის ორგული, მაგრამ აზნაურის აზრისაც ცოტა არ იყო. ასე იყო თუ ისე, აზნაურის აღსარებამ დავითს გული მოუშხამა. — „ე რა თავის აგდებაა? ამდონი მეომარს თოფი ხელში ოულა და გულში სხვა სდებიაო“, — ჩაილაპარაკა მან თავისთვის, ზიზლით გადაჰხედა იქაურობას და გაშორდა მოსაუბრეს.

25 ოქტომბერს 1855 წლისა, დილით ცნობა მიიღო აბასთუმანში დაბანაკებულმა მილიციის ჯარმა, დღეს დიდი ბრძოლა მოხდება მდ. ენგურზეო. იქით ნაპირზე ომერ-ფაშა მოსდგომა უთვალავი ჯარით, აქეთ რუსი და ვინც იქ დამარცხდა მას ოდიშზე არ ეფიქრებო.

ამ ამბავმა აალაპარაკა აბასთუმანელი მილიცია: — რუსი წყალში მაგარია, ფონზე დოუხედება და იქ ჩაარჩობს თათარს, — ირონიით სთქვა ერთმა.

— რუსი-რუსია, მარა თათარი რა გონია? ის თლად კაჟია წყალში, კაჟი, — იმგვარივე აზრით უპასუხა მეორემ.

— კაი დროს ბანაობაა, მათმა მზემ! ვინც ეხლა ენგურში ამეველება, მას ციება აღარ მიეკარება, — დაუმატა მესამემ.

— კაცო! ამბობენ, რომ თათარი ბევრიაო; რუსს რომ აჯობოს, ერთი მითხარი, ჩვენ სად დაუხვდეთ? — სთქვა მეოთხემ.

— სად უნდა დოუხვდეთ, თუ არა აქ! ჯერ რუსის მაჯა ნახოს თათარმა და თუ მაინც და მაინც საქმე გაჭირდა, ჩვენ აქ უყელოთ და სულ მაჰმადი ვაწყველიოთ, — უპასუხა სხვამ.

— არა ძმებო, აქ დგომით ჩვენ თათარს ვერას დავაკლებთ; თუ ენგურზე რუსი დამარცხდა, მერე თათარი დიდხანს იქნება ჩვენი სტუმარი. მიშველება იქ უნდა, სადაც გაჭირდება. ვისაც გულს გერჩით, მომყევით! — მამაკურად წამოიძახა თავადმა მიქელ მალალიამ და უბძანა თავის მხლებლებს ცხენები შეეკაზმათ.

სიკელიის მამა პეტრე.

ავსტრიის მამა ფრანც-იოსები.

გერმანიის მამა ვილჰელმი (ახალგაზღვრებაში).

მიქელის სიტყვამ დავეთხს გულს სიხარული მიჰფინა; თვალები გაუბრწყინდა, თავი ვერ შეიმაგრა და უეცრად დაფარდა მიქელის წინ.

თავადმა ასწია, ჩახედა და მოეწონა.

— ვინ ხარ შენ? — საჩქაროდ ჰკითხა მან დავეთხს.

— თავადი მურზაყან აღმასხანიას ყმა გახლავარ, გიდელია, — მკვირცხლად მიუგო დავეთხმა.

— მერე რა გინდა? რას თხოულობ?

— თუ ჩემი ბატონი არ წაბძანდება, გვედრები: მიახლო და წამოყვანო.

მიქელს მეტი სიტყვა არ უთქვამს; ის სწრაფად მიტრიალდა ჩქარის ნაბიჯით გასწია მურზაყანისკენ და დავეთხს კვალ და კვალ გაჰყვა. მიქელი გაჩერდა მურზაყანის წინ, დავეთხმა ცალი მუხლი მოიკეტა მიქელის უკან.

— დიდად პატივცემულო თავადო მურზაყან! პირადად ვიახელი სათხოვნელად და დარწმუნებულად ვარ, პატივს გცემ: გთხოვ შენი გიდელია ბიჭი მაჩუქო. სახიფათო გზას მივდივარ; თუ მოგვკვდი, ვალი ჰქონდეს ჩემს ოჯახს შენი და თუ დავრჩი, ხუთწილად გარდავიხდი დავალებას, — რბილად და ტკბილად სთხოვა მიქელმა მურზაყანს.

— ფეშქაშ! მიირთვი ბატონო, — საჩქაროდ უთხრა მურზაყანმა.

— გმადლობ... მაგრამ შენ თუ მობძანდები, თითონ იახლე და წამობძანდი.

— არა, მე ვერ წამოვალ; მე მგონია, რომ ჩვენ აქ უფრო საჭირონი ვართ.

— კარგი, — სიტყვა მიქელმა, მიტრიალდა და დაუძახა გიდელიას. დავეთხს ამბართა მის წინ, მიქელმაც ჩაიციხა, ალბად არ მოელოდა ყმისგან ასეთს საქციელს.

— შენი თავი დამითმო შენმა ბატონმა, მომყევი, — ცქვიტად უბძანა ახალმა ბატონმა ნაჩუქარს ყმას და გასწია; თან გაჰყვა დავეთხს.

— ემსახურე როგორც შენს ბატონს, — მიადახა ნაბატონემა ნაყმევს.

თავადი მალაღია მიჰქროდა ენგურისკენ, უკან მისდევდა ორმოცამდე შეიარაღებული მეომარი. ის, თითქო ვილაღას გაბუტვიანო, ხმას არ იღებდა, საკუთარს ფიქრებში გახვეული... მაგრამ ხან და ხან მოიხედავდა უკან და თვალს აავლ-ჩაავლებდა დავეთხს, თითქო ფიქრობსო: — „ხო არ შეეცდი ამ ბიჭის წამოყვანაში; ნეტა თუ იმად ღირს, რომ მისი თხოვა ვიკადრეო!“

სალამოვდებოდა, როცა ჩვენი მგზავრებიც ცეცხლში და კვამლში გაეხვეინენ... თოფ-ზარბაზანთა გრილი მიდამოს აყრუებდა და გაღმა-გამოღმა შეუბრალებლად იხოცებოდნენ მეომრები; დაჭრილები ჰერახებდნენ ეყარნენ აქა-იქ, გაისმოდა მათი გმინვა-გოდების ხმა; კვამლი ბურუსივით იღვავდა და საომარ ასპარეზზე ახლოდანაც ვერაფერს გააჩვენებდა თვალს, ის კი ნათლად მოსჩანდა, რომ დახოცილი თათრები ტიკივით მიჰქონდა მდინარეს. თათრები ათასობით ცვივოდნენ წყალში, რომ გამოეფონათ და იერიში მიეტანათ მცირერიცხოვან რუსის ჯარზე, გაეთელათ ის და ოდიშს დაპატრონებოდნენ, მაგრამ რუსიც მეტად თავგამოდებით იბრძოდა, მილიციაც შესანიშნავი სიმამაცეს იჩენდა, ხოცავდნენ და წყალს აძლევდნენ თავგანწირულ თათრებს. მდებარეობა ასპარეზისა, მოხერხებული ადგილები და ყოველგვარი გარემოება ისე უწყობდა რუსის ჯარს ხელს, რომ მას უსათუოდ უნდა გაებრუნებია, ან ერთიანად ამოეელიტა მოწინააღმდეგე ჯარი, მაგრამ სიმცირო? ჯერ ისედაც მცირე ჯარი მუხრანელმა ორ ნაწილად გაჰყო. უფრო მეტი ნაწილი და საიმედო ჯარი თითონ იახლა და სოფ. რუხში გამაგრდა, რადგანაც შეტაკებასაც იქ მოელოდა და მცირე ნაწილი გაისტუმრა, ხუთმეტრიანი ვერსით დაშორებულ, სოფ. კოქსა და კახათში. მუხრანელი მოატყუა ომერ-ფაშამ თავის პირველი მოძრაობით: ის რუხისკენ გაემართა, სადაც გაიტყუა რუსის მთავარი ძალა და ხელადვე მოტრიალდა, მიადგა იქ, სადაც წინააღმდეგობას არც კი მოელოდა; უნდოდა მშვი-

დობით გამოსულიყო მდინარეზე და მერე ბურთი და მოედანი მისი იყო, მაგრამ დახვდა აქ რუსის ჯარის ძაბუნნი ნაწილი და გახურდა მათ შორის ომი... მუხრანელი მალე მიხვდა, შეცდომას და გამოეშურა თავის ბანაკიდან, მაგრამ სანამ ის ჩაუსწრებდა მეომარ ჯარს, ომის ბედიც გადაწყვეტილი იყო.

თავადმა მალაღობა ჯიქურ მიაგდო ცხენი მდინარის პირად და ასტეხა ფიცხელი სროლა; ისროდნენ, აქა-იქ გაფანტული, მისი მხლებლებიც, მაგრამ მათი ძალა წვეთი იყო ზღვაში... გალმასებულ დავითი თან ვეფხვივით იბრძოდა და თან მიქელს არ შორდებოდა; ისიც იქით მიექანებოდა, საითაც მისი ბატონი მიჰქროდა... მიქელიც, თითქო წინდაწინვე გრძობს, რომ დავითი მისი იმედით, ხშირ-ხშირად გადასძახებდა: — „არ მომშორდე გიდელიაო“ და ერთგული ყმაც პირნათლად ასრულებდა თავის ბატონის ბძანებას... უცებ მიქელს სახე გაუბწყინდა, ტუფებზე სასიამოვნო ღიმილი შეუთამაშდა და სიამით გადაეხვია ერთს მეომარს. ეს იყო პოლკოვნიკი იოსელიანი. მათ ძმურად მოიკითხეს ერთი-მეორე.

— იცი, მიქელ, ჩემი წუთები დათვლილია! დღეს, დღეს მეთხრება სამარე! — ნაღვლიანად უთხრა იოსელიანმა თავადს.

— ფიქრი ნუ გაქ, ღმერთი მოწყალეა! — ძლივს მოასწრო მიქელმა, რომ იოსელიანი შორს იყო მისგან. ის იქ მივარდა, სადაც ჯარი შეჯგუფებულიყო, სროლა შეწყვეტილიყო და უთავბოლოდ ირეოდნენ. იქ, უსულოდ გაშხლართულიყო ჯარის უფროსი პოლკოვნიკი ზვანბაია. მას მარჯვენა ყურში მოხვედროდა ტყვია და მარცხენა ყურთან გამოეგლიჯა. ზვანბაის ადგილი ფიცხლად დაიჭირა იოსელიანმა და უბძანა ჯარს, გაეახლებინათ სროლა... მაგრამ მისი ხმაც შესწყდა მას გული გაუზვრიტა მტრის პირველმა ტყვიამ; იგრილა კიდევ თოფმა და მეორე ტყვიით თავგაპობილ იოსელიანს მოელო ბოლო.

- გიდელია! — დაიძახა მიქელმა.
- ბატონო! — მოახსენა დავითმა.
- სად არის ჩვენი ბიჭები?
- ცხრა მოკვდა ჩემი თვალის წინ; დანარჩენს ვერ ვხედავ.
- იცი, რა გითხრა?
- მიბძანე ბატონო.

— ან იოსელიანის სისხლი მაგ ურჯულოებისგან, ან ჩვენიც სიკვდილი დღეს!.. ჩამითრია ბრძოლამ... ახლა მეც ვხედავ, რომ ჩემი თვალებიც ვერ იხილვენ ხვალინდელ გათენებას, მაგრამ ამას არ ვნაღვლობ, თუ იოსელიანის სისხლი ჯეროვნად ამევიღე... იცი ვინ არის ის ჯარის უფროსი, რომელიც ახლა ვაასვენეს?

— ვიცი, ბატონო! იოსელიანია, ჩვენი კაცი და მეც არ მსურს აქედან წასვლა, სანამ მის სისხლს ერთს ათად არ ამევიღებთ!

— შეხედე, ისევ გადმოაგდეს წყალში ცხენები თათრებმა... პირველი ხუთი ჯარის უფროსია. ჰკა მავას, გიდელია! — წამოიძახა თუ არა მიქელმა, გავარდა მისი თოფი და ქუდივით გადავარდა ცხენიდან ერთი თათრის აფიცერი. გავარდა დავითის თოფიც და პირველს თან გაყვა მეორეც.

— სამი დავგრჩა! — დაიძახა თუ არა მიქელმა, გავარდა ორი თოფი და ორი თათრის აფიცერიც წყალმა წაიღო.

— უკანასკნელი მე მაჩუქე ბატონო! — წამოიძახა ყმამ და იქეჩა მისმა თოფმა. მეხუთე ტყვიამ წყალს გაატანა მეხუთე აფიცერიც.

— შენც დაჭრილხარ, ჩემო გიდელია! მკლავიდან სისხლი მოგდის. შეიხვიე... ფეხიდანაც! ვაი! — მზრუნველობით წამოიძახა მიქელმა და შესწუხდა.

— არა მიშავს, ბიტონო, ჯერ კარგად ვხმარობ ხელ-ფეხს, — ცქვიტად მოახსენა ყმამ და იხუვლა მისმა თოფმა. უკანასკნელი ტყვიით დავითმა ბოლო მოუღო კიდევ ერთ თათრის აფიცერს, რომელიც, თითქო მიწიდან ამოდგარო, მიქელის უკან ატუხულიყო და ის იყო, უნდა დაეცა დამბაჩა თავადისთვის. აფიცერი შეკუნტრუშდა და დაეცა, მაგრამ მის უკან მდგომი თათრის მეომრის ტყვიამ გული გაუპო მიქელსაც. მიქელი დაეცა და იმავ წამს დაეცა მისი მკვლელი თათარიც, დავითის ხმლით თავგაფრეწილი.

ახლა დავითიც სწორედ უნუგეშო მდგომარეობაში იმყოფებოდა. თათრის ჯარის მთავარი ძალა გამოღმა ჭალებს მოფენოდა, შეეტია რუსის ჯარისთვის, გაექცია და ხოცვა-ჟლეტით აგდებდა უკან.

ლამდებოდა, როცა დავითმა გარემოიხედა და ყოველი იმედი მოესპო... ბრძოლის ველი იცლებოდა რუსის ჯარისგან და მის ადგილს იპყრობდა თათარი, მაგრამ ერთად-ერთი დავითი არ ინძრეოდა. გამოურკვეველი აზრით შებოროკილი, ისევ-ისე ერთსა და იმავე ადგილზე იდგა და გაქცევას არ ლამობდა. ის ფიქრობდა: — ან მეც აქ უნდა მოვკვდე, ან ჩემი ბატონი უნდა გავასვენო აქიდანო. — ამ

გადაწყვეტილებით მან უარყო თავის საკუთარი თავი: მკვდარ-აკიდებულს მიზნის მიწვევა არ შეეძლო და ის კი უქვევლი იყო, მსხვერპლად უნდა დადებოდა თავის ბატონს. ამას თითონაც კარგად გრძობდა თავგანწირული ყმა, მაგრამ დატრიალდა საქმე სხვანაირად: თავზარდაცემული და ზურგშექცეული რუსის ჯარი შემოიერთა ახლად მოსულ მუხრანელის ჯარმა და ყიყინა, თოფის გრიალით, ხელ-ახლა მოაწვა გათამამებულ თათრის ჯარს... ისევ გაახლდა — გახურდა ომი, ომი ფიცხელი და სასტიკი... სასოწარკვეთილი დავითი, თითქო ამას უცდიდაო, უეტრად გამოფხიზლდა, იდროა, საჩქაროდ შეიხსნა ყაბალახი, გაგლიჯა შუა, ნაგლეჯებით შეიხვია ჭრილობები, მოიგდო ზურგზე მკვდარი და გასწია. ღამის სიბნელემ იხსნა. ვავიდა სამშვიდობოს, შეიხსნა ტვირთი და შეისვენა... ეს იყო პირველი ნაბიჯი, თავდავიწყებით გადგმული და პირველი თავისუფალი ამოსუნთქვა, მაგრამ არც წინ ედო გზა უხიფათო: ის წინდაწინვე გრძობდა, რომ რუსის ჯარი ხელმეორედ იბრუნებდა პირს, მას გამოუდგებოდა თათარი გასაქცევ-მისაწევ გზაზე იყო დაბანაკებული დავითი თავის ბარგით და რაკი ბარგის დაგდებას არ აპირობდა, მისი წუთებიც დათვლილი იყო. სწორედ ახლა იყო მისთვის საჭირო მშველელი და ცხენი, მაგრამ სად იყო ან ერთი და ან მეორე? ახლა ის უცდიდა წუთს, რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა მისი ბედი... და მართლაც აქაც გაუღიმა ბედმა: ბნელს ღამეში ყური მოჰკრა ცხენის ფრუტუნს და ხანდა-უხმელად დაიბადა მასთან; დაუჭირა სადავები უპატრონოდ მოხეტიალე ბედაურს, რომელსაც პატრონს ბრძოლის ველზე დაეგდო და მიაყენა თავის საჭირ-ბოროტო საგანს, მაგრამ აქვე საკვირველება წამოუდგა მის თვალებს. მიქელი წამომჯდარიყო... ადგილიდან დაძვრას და წმინდაჰაერს მოესულიერებინა.

— ბატონო, მადლობა ღმერთს! — წანოიძახა გახარებულმა დავითმა.

- ვინ ხარ შენ? — დაღონებულის ხმით კითხა ცოცხალ-მკვდარმა.
- შენი ყმა, ბატონო, გიდელია.
- სადა ვარ?
- სამშვიდობოს, ბატონო, სამშვიდობოს; აწი შიში არ მეგველის.

— აქ ვინ მომიყვანა? ბიჭები ჩვენი? — შენს მონას შეაძლებინა ღმერთმა შენი სამსახური. ბიჭები არ სჩანს.

— ვაი! — მწარედ ამოიხრა მომაკვდავმა.
— იქნება შეიძლოთ, ბატონო, ცხენზე შეჯდომა; გავეჩქაროთ აქედან თორემ...

— ამწიე, შვილო, ამწიე; შემსვი, — ძლივს სთქვა ნიქელმა და გაკმიდა ხმა. დინჯი ცხენი ისე გაჩერდა, როგორც საჭირო იყო. დავითმა დიდი ჯაფით შესვა მიქელი უნაგირზე, მოახტა თითონაც უკან, ცალი ხელი მოჰხვია თავადს მუცელზე, მეორეში იგდო სადავები და გაქუსლა ცხენი... სანამ დავითი ფაცაფუცში იყო, სანამ ის სახიფათო გზას ადგა და მხოლოდ და მხოლოდ აღმატებული მზრუნველობის აზრი გამეფებულიყო მის არსებაში, მას თავისი თავი არ ახსოვდა, ტკივილებს სრულიადაც ვერ გრძობდა, მაგრამ როს მოიცალა და საშიშ ადგილებსაც გასცილდა, ცხადად დაინახა თავის საკუთარი ჭირ-ვარამიც: დაჭრილ ადგილებზე სასტიკი ტკივილები იგრძნო, სისხლის დენით ერთობ მისუსტდა და ღონე მიეხადა. ამ დროს საჭირო იყო მისთვის მოსვენება და მომვლელი ხელი, მაგრამ შეეძლო კი ამაზე ფიქრა, როცა ის მიასვენებდა თავის ბატონს, რომლის უნუგეშო მდგომარეობით უფრო უკვდებოდა გული, ვიდრე საკუთარი ჭრილობებით?.. თენდებოდა, როცა გულდაშხამულმა დავითმა სასახლეს მიაყენა ცოცხალ-მკვდარი მიქელი. ქალბატონის შემაქცევრად მიქელისგან სასახლეში დატოვებული აზნაურები უეტრად წამოიშალნენ და თავზარდაცემულნი მივარდნენ თავჩამოგდებულ თავადს, ფთხილად ჩამოსვეს ცხენიდან და შეასვენეს სასახლეში.

— ქალბატონი სად არის? — მომაკვდავის ხმით იკითხა მიქელმა, როცა თავი რბილს ლოგინში იგრძნო.

— აქ ბძანდება, ძინავს, — თითქმის ერთხმით მოახსენეს აზნაურებმა.

— კარგი; არ გააღვიძოთ, არ შეაწუხოთ, — სთქვა მიქელმა და უღონოდ შეინძრა კბილების ღრქენით.

შემდეგ...
კირილე წუთისოფლელი.